

УДК 330.3:368.914:349.3

ЕВОЛЮЦІЯ СТРУКТУРИ СИСТЕМИ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ**Приходченко О.Ю.***Національна металургійна академія України*

Система пенсійного забезпечення займає одне з основних місць в економічній системі держави. Її структура змінювалась відповідно до економічної та демографічної ситуації. В роботі виокремлено чотири етапи еволюції структури пенсійної системи та виділено фактори, які вплинули на хід подій. Проведено аналіз двох хвиль реформ пенсійного забезпечення у країнах Євросоюзу. На перших етапах еволюції пенсійна система розширювалась завдяки залученню більшого кола учасників. Виділені етапи показують розвиток системи пенсійного забезпечення взагалі: від мінімального державного забезпечення, поступового розвитку недержавного у вигляді різноманітних фондів до державного, яке ґрунтується на розподільчих та накопичувальних принципах, з охопленням майже всіх верств населення та системи недержавного пенсійного забезпечення у вигляді пенсійних фондів, банків, страхових компаній. Сучасні реформи більше направлені на структурні зміни у пенсійних системах, оскільки це дозволяє диверсифікувати ризики. Визначальною рисою також є те, що реформування направлене не стільки на забезпечення учасників пенсійної системи, скільки на регулювання державними видатками.

Ключові слова: еволюція пенсійної системи, накопичувальний та солідарний рівень, пенсійні реформи

UDC 330.3:368.914:349.3

THE EVOLUTION OF THE PENSION SYSTEM STRUCTURE**Prykhodchenko O.***National Metallurgical Academy of Ukraine*

Pension system is one of the main parts of the economic system of the State. Its structure is changed in accordance with the economic and demographic situation. The paper singled out four stages of evolution of the pension system structure and highlighted the factors that influenced the course of events. The article analyzes the two waves of pension reforms in EU countries. Pension system has been expanded by attracting a larger number of participants in the early stages of the evolution. Dedicated steps show the development of the pension system in general: the minimum state support, the gradual development of private in a variety of funds to the state, based on the PAYG and funded principles, covering almost all segments of the public

and private pensions as pension funds, banks and insurance companies. Recent reforms aimed at more structural changes in the pension system, as it helps to diversify risk. The defining feature is also that the reform aimed not only at providing participants in the pension system, how to regulate public expenditure.

Keywords: evolution of the pension system, PAYG and funded levels, pension reform.

Актуальність проблеми. У сучасному світі система пенсійного забезпечення сприймається як необхідна складова економічної системи. Як соціальний інститут вона з'явилась давно, але пройшла певні стадії розвитку, перш ніж предстати перед нами у сьогоднішньому вигляді. Наразі актуальним питанням постає її ефективність та здатність виконувати поставлені функції. Тому важливе значення має те, з яких структурних елементів складається пенсійна система та які фактори це обумовлюють. До 90-х років 20 сторіччя пенсійні системи Європи забезпечували гідну старість. Але зміни у демографічних тенденціях, такі як збільшення тривалості життя разом з низькими темпами народжуваності, призвели до потреби у перегляді існуючих схем пенсійного забезпечення. Досвід проведених реформ та їх наслідків слід враховувати при подальшому реформуванні української пенсійної системи.

Аналіз останніх наукових досліджень. Історією розвитку пенсійних систем цікавляться науковці різних напрямів, оскільки охоплюються різні сфери життя. Звичайно всі питання пов'язані між собою і неможливо розглядати одні без урахування інших, все ж таки можна виділити основні теми досліджень. По-перше, пенсії є основним доходом непрацевдатних громадян, тому впливають на соціальне становище населення. Цим питанням займаються з точки зору виникнення права соціального забезпечення та його розвитку [1]. У роботі Є. Гайдара досліджується поняття бідності та зміни у поглядах на соціальні програми державного апарату [2]. По-друге, науковці проводять аналіз того, як системи пенсійного забезпечення змінювались у контекстах економічних та історичних обставин конкретних держав. Наприклад, В. Роїк розглядає світові тенденції та приводить приклад Росії [3]. Багато робіт присвячено еволюції пенсійної системи України. Особливої уваги заслуговують праці Л. Якимової де проведено дослідження економічних чинників в історичній ретроспективі та їх вплив на зародження, формування, розвиток і трансформацію пенсійної

системи України [4]. Автор описує генезис в умовах капіталістичних, соціалістичних і сучасних ринкових відносин і виділяє три періоди її еволюції. В іншій своїй роботі Л. Якимової для візуалізації змін структур пенсійних систем розроблене дерево еволюції [5]. На ньому можна споглядати характер та напрям еволюції пенсійних систем починаючи з англосаксонської моделі (моделі Беверіджа) та континентальної моделі (моделі Бісмарка). Детальна інформація щодо історичних аспектів розвитку пенсійної системи України представлена на офіційному сайті Пенсійного фонду [6]. По-третє, до систем пенсійного забезпечення входять страхові компанії, недержавні пенсійні фонди та інші фінансові інститути, тому історія їх виникнення у світі та в Україні зокрема висвітлені у низці робіт. Наприклад, О. Ткач описує прообрази нинішніх НПФ - емеритальні та страхові каси, які існували на території України та піднімає питання про внески коштів на пенсійні рахунки не тільки за рахунок роботодавця, а і працівника [7]. Останньою темою можна назвати законодавчу базу пенсійного страхування та її зміни. Багато робіт присвячено досвіду реформування систем пенсійного забезпечення, але великий обсяг даних потребує відповідного додаткового аналізу та систематизації.

Метою роботи є виокремлення етапів еволюції структури систем пенсійного забезпечення, виділення факторів, які вплинули на хід подій та аналіз наслідків реформ.

Викладення основного матеріалу дослідження. Першим етапом еволюції можна вважати систему військових пенсій в Римі. Крім цього легіонерам видавалась у майно частина захоплених земель для забезпечення старості. Отже можна виділити наступні фактори, які обумовили появу такого пенсійного забезпечення. По-перше, існувала держава, яка забезпечувала виплату пенсій. По-друге, пенсії виступали заохоченням до військової служби. По-третє, пенсії були методом соціального захисту ветеранів, які віддали роки служби державі. В даному випадку пенсії виплачувались лише до смерті ветеранів. Треба зазначити, що вже на першому етапі для пенсійного забезпечення має значення трудовий стаж, а також вік виходу на пенсію.

Перехід до нового етапу зумовив той факт, що пенсії стали виконувати функцію соціального забезпечення більш широкому колу. В Росії, як і в багатьох країнах, першими пенсійне забезпечення отримали

військові. Це були морські офіцери, яким могла бути назначена премія по старості. При чому в разі їх смерті вдові та сиротам також передбачалось утримання. Поступово пенсійна система розширювалась, але виняткове право на отримання пенсій мали ті, хто працювали на державу. На цьому етапі еволюції слід відмітити і недержавні системи соціального забезпечення. Так функціонували фонди взаємодопомоги, які організовувались гільдіями та робочими об'єднаннями.

В Середньовічній Європі функції соціального забезпечення в деякій мірі виконували такі установи як церкви, цехи, селянські громади, до яких належала людина. А також члени сімей доглядали за хворими та старими людьми. З промисловою революцією другої половини ХІХ століття розвивається і державне соціальне законодавство. Поступово приймаються закони, які регулюють економічні відносини між роботодавцями та працівниками. А також вимагається соціальна охорона робітників та службовців на випадок хвороби, інвалідності, старості тощо. Отже, економічний розвиток та соціальна свідомість зумовили можливість фінансування незахищених верств населення.

Територія сучасної України у ХІХ та на початку ХХ знаходилась під владою декількох держав: Австрії, Польщі, Російської Імперії, Румунії та Чехословаччини [8]. Тому населення на її землях підпадало під різні закони. Система пенсійного забезпечення починалась з соціального забезпечення та спочатку відносилась до робітників підприємств. Оскільки на підприємствах почали працювати не тільки чоловіки, а й жінки та діти, то забезпечувати гідні умови праці та відпочинку стало ще актуальнішим. В усіх державах формувалось обов'язкове та необов'язкове соціальне забезпечення. Перш за все почалося страхування робітників від нещасних випадків на роботі. В Австрії це визначав закон 1887 року, при чому внески сплачували роботодавці. В Польщі подібний закон прийняли лише в 1924 році. В Росії в 1912 створювались фабричні каси хворих з метою здійснення обов'язкового страхування на випадок хвороби. На Закарпатті угорський закон 1907 року про обов'язкове страхування робітників від хвороби, інвалідності й на старість діяв до 1924 року, коли прийняли подібний закон для всієї Чехословаччини. Для службовців теж вводилось обов'язкове страхування (пенсійне та інвалідне). А от для сільського населення державного страхування не передбачалось.

Створювались фонди безробіття, в них брала участь і держава у формі бюджетних дотацій. Існували також й приватні товариства, які могли здійснювати необов'язкове страхування. Наприклад, у 1899 році почало діяти Одеське товариство взаємного страхування фабрикантів та ремісників від нещасних випадків з їх робітниками і службовцями. А з 1870 р діяла емеритальна «Пенсійна каса народних вчителів і вчительок». на території Полтавської, Чернігівської, Харківської, Катеринославської, Таврійської губерній [7].

З переходом від державного забезпечення окремих категорій службовців до пенсійних механізмів, які охоплюють всіх громадян країни починається третій етап еволюції пенсійного забезпечення. У Німеччині була організована перша державна система пенсій за віком у 1889 році. Характерною рисою було те, що соціальне страхування було обов'язковим та ґрунтувалось на внесках, які фінансували як робітники так і роботодавці. Дещо інший аспект мали пенсійні системи введені в Данії та Новій Зеландії [2]. Вони були направлені на цільову допомогу бідним та фінансувались за рахунок загальних податкових доходів. Отже, з'являються такі елементи систем пенсійного забезпечення як обов'язкові внески учасників, мінімальний рівень виплат.

В СРСР єдина державна пенсійна система створювалась поступово та мала загальносвітові риси. Право громадян на матеріальне забезпечення в старості, у випадку хвороби та непрацездатності було закріплено ще Конституцією 1936 року. Але повноцінна система, яка охоплювала всі верстви населення запрацювала після прийняття двох законів, а саме Закону ССРСР «Про державні пенсії» 1956 року та Закону СРСР «Про пенсії та пособія членам колгоспів» 1964 року. У першому законі були закріплені основні принципи радянської пенсійної системи [9]. А саме ввели державні пенсії для працюючих, які мають підстави для пенсійного забезпечення (старість, інвалідність, втрата годувальника) та досягли визначеного віку з певним трудовим стажем. Розмір пенсії обчислювався із заробітку, але відрахувань із нього не передбачалось, оскільки виплата пенсій фінансувалась загальносоюзними фондами.

Ключовим фактором для розрахунку пенсій працюючих був розмір заробітної плати. Але враховувались такі фактори як вік виходу на пенсію та стаж праці. Тож повну пенсію отримували чоловіки з

шістдесяти років зі стажем праці не менш ніж двадцять п'ять років та жінки з п'ятдесяти п'яти років зі стажем не менш ніж двадцять років. Довгий строк праці на одному місці теж мав значення. Деяким категорія надавалась додаткова пенсія за вислугу років. Надбавки до пенсій працівникам надавались за безперервний стаж та у тому випадку, коли на утриманні були непрацездатні члени сім'ї.

На четвертому етапі еволюції системи пенсійного забезпечення виконують функції як гарантування певного мінімального рівня життя, так і розподілення накопичень. Пенсійні системи розвинених країн сформувались у той час, коли населення пенсійного віку складало меншу частину, ніж чисельність працюючих. Тому встановлені розміри внесків дозволяли виплачувати гідні пенсійні виплати. Це стосується як СРСР, до складу якого входила Україна, так і багатьох інших країн. Але у зв'язку з демографічними та економічними змінами постало питання оптимізації пенсійного фінансування у державах, де схеми соціального забезпечення є основним джерелом доходу пенсіонерів. Здатність солідарних систем справитись з підвищенням пенсійних видатків в результаті старіння населення є основним завданням проведення реформ.

Основний принцип, за яким будуються нові пенсійні системи, це поєднання солідарної та накопичувальної складової, так званий «пенсійний піріг». Зокрема в Україні законопроектами [10,11] встановлена трирівнева пенсійна система, а саме перший рівень – реформована солідарна, другий – накопичувальна система, яка складається з обов'язкової та добровільної частини та третій рівень – недержавне забезпечення. Отже, крім держави активну участь у соціальному захисті громадян можуть приймати підприємства через третій рівень системи. Слід зазначити, що відрахування від заробітної плати безпосередньо громадянина відрізняються в реформованих країнах, але не приділяється достатньої уваги дослідження оптимального балансу між основними учасниками пенсійної системи – держави, підприємств, робітників.

Структура державної обов'язкової пенсійної системи країни визначається наступними характеристиками. По-перше, це співвідношення накопичувальної та розподільчої системи, тобто яка частка від заробітної плати людини вноситься до особистого накопичувального рахунку, а яка до Пенсійного фонду держави. По-

друге, оскільки внески у пенсійну системи роблять і роботодавці, то структуру пенсійної системи визначає розподіл обов'язків між роботодавцем і найманим працівником. Нарешті, крім участі у державному пенсійному забезпеченні людина може приймати участь у недержавному пенсійному забезпеченні, яке пропонують недержавні пенсійні фонди, страхові компанії та банки. Тобто частина отриманого людиною доходу на добровільних засадах буде відраховуватись для забезпечення доходу після досягнення пенсійного віку.

Зміна пенсійного законодавства та сприйняття його суспільством потребує особливої пенсійної філософії, а саме усвідомлення того, що людина повинна замислюватись над питанням забезпечення у літньому віці вже з початком років праці, а держава у свою чергу повинна надавати усі можливості для забезпечення гідної праці та виходу на пенсію з власними накопиченнями та правами на державний захист.

В таблиці 1 представлені узагальнені етапи еволюції структури пенсійної системи.

Таблиця 1 – Етапи еволюції структури пенсійної системи

Етапи еволюції	Структура та характерні риси	Характерні приклади
1 етап	Державна пенсія певним верствам населення	Система військових пенсій в Римі
2 етап	Державне пенсійне забезпечення більш широкому колу. Недержавні системи соціального забезпечення.	В Росії першими пенсійне забезпечення отримали морські офіцери, яким могла бути назначена премія по старості. Діяльність фондів взаємодопомоги, які організовувались гільдіями та робочими об'єднаннями
3 етап	Державні пенсійні механізми, які охоплюють всіх громадян країни. Недержавні системи соціального забезпечення. З'являються такі елементи систем пенсійного забезпечення як обов'язкові внески учасників, мінімальний рівень виплат.	У Німеччині була організована перша державна система пенсій за віком у 1889 році. В СРСР повноцінна система, яка охоплювала всі верстви.
4 етап	Державна солідарна та накопичувальна система. Недержавні системи пенсійного забезпечення. Системи пенсійного забезпечення виконують функції як гарантування певного мінімального рівня життя, так і розподілення накопичень	Сучасні пенсійні системи побудовані за принципом «пенсійного пирога», які складаються з декількох рівнів в країнах ЄС.

Розроблено на основі джерел [2, 3, 8, 9, 12]

Зміна структури пенсійних систем країн Європейського союзу детально описується у звітах [12]. Виокремлюють дві хвилі реформ систем пенсійного забезпечення. Для першої хвилі характерний акцент на зміні у конструкції внесків і накопичувальному фінансуванні. Цей період охоплює 1990- середину 2000-х. Після кризи 2008 року почалась друга хвиля реформ, характерними рисами якої є підвищення пенсійного віку та зменшенням ролі накопичувальних схем в деяких країнах. Загальними рисами двох хвиль є міри по запобіганню ранньому виходу на пенсію та по збільшенню рівня зайнятості. Також слід зауважити, що реформи намагались адаптувати пенсійне забезпечення до соціальних та технологічних змін на ринку праці, зробити схеми більш прозорими та з кращими стимулами до продовження праці навіть у пенсійному віці. Наприклад, в період першої хвилі реформ Італія, Швеція, Польща і Латвія повністю змінили свої державні пенсійні схеми, які поєднували солідарні принципи та попереднє фінансування та ввели індивідуальні рахунки, на які робились внески протягом трудового життя, з яких виплачувались пенсії. Після реформ Фінляндія та Португалія залишила елементи системи з визначеними розмірами пенсій. Такі країни, як Німеччина, Франція, Іспанія і Бельгія проводила послідовність більш поступових пенсійних реформ, які привели до основних якісних змін.

Треба зазначити, що в першій хвилі реформ відбувалось наступне: підвищення необхідної кількості років стажу для отримання пенсії у повному розмірі, міри по обмеженню раннього виходу на пенсію, зрівняння пенсійного віку для чоловіків і жінок. З точки зору фінансування проводилось зміцнення зв'язку між індивідуальними матеріальними правами та внесками, розширення попереднього фінансування як методу фінансування, впровадження автоматичних механізмів балансування.

Суттєві зміни зазнали методи розрахунку пенсійних виплат. Якщо до реформ брались відносно короткі періоди з найвищими доходами, то після них стали включати більше років, або навіть весь період праці. В результаті найбільш зекономили країни, де реальна заробітна плата зросла найбільше. Але з іншого боку особи, які мали значні коливання в розмірі заробітної плати, постраждали. Такі соціальні наслідки могла б попередити валоризація минулих заробітків. Спочатку методи

валоризації, тобто переоцінки, були засновані на динаміці заробітної плати. Але у другій половині 20-го століття це перевищило інфляцію, тому врахування динаміки цін знизило базові суми.

У ряді країн (наприклад, Данія, Німеччина, Естонія, Фінляндія, Франція, Латвія і Швеція) збільшили покарання за достроковий вихід на пенсію та винагороду за трудову діяльність після досягнення стандартного пенсійного віку з метою підвищення пенсійного віку і тривалості активного робочого життя. В інших країнах (наприклад, Іспанія, Франція, Італія, Португалія) збільшили мінімальну кількість років пенсійних внесків для отримання повної пенсії. Наступною тенденцією є вирівнювання пенсійного віку для чоловіків і жінок (наприклад, Бельгія, Мальта, Сполучене Королівство).

Також треба зазначити введення механізмів в державних пенсійних схемах, які допомагають підтримувати фінансовий баланс відповідно до демографічних та економічних змін. Наприклад, Фінляндія, Італія, Польща, Португалія і Швеція враховують зростання середньої тривалості життя. У Німеччині встановлений механізм регулювання дозволяє одночасно коригувати ставки внесків, валоризацію нарахованих виплат і індексацію пенсій.

Важливим елементом в цій хвилі реформ було те, що особлива увага приділялась попередньому фінансуванню для підвищення довгострокової фінансової стійкості. Воно могло здійснюватись за рахунок резервних фондів в державних схемах, професійних пенсій або введення обов'язкових приватних схем. Так країни з традиційною системою Беверіджа зберегли (Ірландія і Нідерланди), або посилили (Данія і Сполучене Королівство) їх залежність від професійних схем для підтримки рівня доходів. А наступні країни, такі як Болгарія, Естонія, Угорщина, Латвія, Литва, Польща, Румунія, Словаччина та Швеція, додали обов'язкові приватні повністю фінансовані схеми пенсій до своїх пенсійних систем.

Увага до накопичувальних пенсійних схем була спричинена тим, що вони вважаються набагато менше чутливими до змін коефіцієнтів народжуваності і розмірів когорти, тому що кожна когорта робить збереження для своєї власної пенсії, активи завжди будуть відповідати розміру когорти і проблеми забезпечення стійкості, обумовлених переходом від великої народжуваності до низької можна було б уникнути.

Але заміна частини державної розподільчої схеми на накопичувальне фінансування несе значні витрати через подвійну проблему оплати: активні покоління оплачують поточні пенсії та повинні зберігати на свої власні. У той час як частина внесків соціального страхування перераховується на нові індивідуальні рахунки, пенсії тих, хто вже вийшов на пенсію повинні бути сплачені протягом багатьох років на основі попередніх правил. Для того, щоб фінансувати перехід доходів соціального забезпечення в приватні ощадні рахунки, уряди повинні знизити витрати і / або підвищити доходи за рахунок аналогічних сум, або дефіциту. Оскільки країни Центральної та Східної Європи передбачали більш високі темпи зростання в результаті вступу до Європейського Союзу і одноразові доходи від продажу державних підприємств, то уряди очікували кошти, щоб покрити витрати перехідного періоду.

Хоча у звітах 2008 року покладались оптимістичні плани на майбутню роль накопичувальних схем, але ці очікування піддалися сумніву після краху фінансових ринків, що різко скоротило балансову вартість активів пенсійних фондів по всій Європі. Фінансова криза перетворилася в економічну і кризу суверенного боргу, тому багато країн були змушені переглянути свої політики, що дало поштовх другій хвилі пенсійних реформ з більш жорсткими короткостроковими ефектами і більш середньо- і довгостроковими змінами в пенсійному забезпеченні.

Можна виділити чотири аспекти, в яких друга хвиля вона помітно відрізнялася від першої: зупинилося і в деякій мірі скоротилося накопичувальне фінансування; зменшення розміру пенсій, що виплачуються; підняття пенсійного віку і пропозиції пов'язати його зі змінами тривалості життя і надання Євросоюзу набагато більшої і безпосередню ролі в національних пенсійних реформах. Однією з основних задач другої хвилі пенсійних реформ було стримування витрат різними заходами. Найбільш незвичний аспект реформ, прийнятих під час кризи стало введення заходів зі скорочення витрат, що впливають на поточних пенсіонерів.

Фіскальні обмеження також змусили держави-члени переглянути вартість державної підтримки приватних пенсій. Деякі з країн системи Беверіджа відреагували шляхом скорочення податкових пільг для інвалідів. Більшість держав-членів з обов'язковими приватними пенсійними фондами

знизила частку податків на соціальне забезпечення, що виділяються на індивідуальні пенсійні накопичення. Деякі країни йдуть шляхом скасування обов'язкових внесків і повернення більшої частини заощаджень в державну схему або бюджету.

У 2015 в доповіді Комітету з економічної політики говориться, що за базовим сценарієм припущень середні пенсійні витрати в 28 країнах ЄС не може бути в 2060 році вище, ніж в 2013, навіть незважаючи на різке зростання частки населення у віці 65 років і старше [12]. Прогнозовані витрати, які розраховані за законодавством, прийнятому в кінці 2014 року, припускають вищий ефективний вік виходу на пенсію і рівень зайнятості літніх працівників і показують, що в той час як багато країн матимуть нижчі витрати в 2060, ніж сьогодні, деякі держави-члени можуть відчувати значне збільшення їх витрат. Пропозиції жінкам і чоловікам відкласти їх вихід на пенсію будуть мати важливе значення для більшості країн ЄС, але необхідні також відповідні механізми захисту для тих, хто не в змозі продовжувати працю.

Зміни українського законодавства стосуються також структури системи пенсійного забезпечення у відношенні відрахувань в солідарну пенсійну систему. Сума внесків в Пенсійний фонд України змінювалась впродовж його існування. Найвища ставка внеску в фонд соціального страхування (61% на фонд оплати труда) для госпрозрахункових підприємств була введена постановою ВР України від 6 грудня 1991 р [13]. Введений в 2011 році єдиний соціальний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, який складав для роботодавця від 36,76% до 49,7 % від суми заробітної плати в залежності від класу професійного ризику виробництва, по-перше, зменшився до 22% у 2016 році, по-друге, не передбачає утримання із заробітної плати працівників, а лише нарахування на фонд оплати праці [6]. Зменшення тягаря для підприємств зроблене з метою підвищення розміру заробітної плати, тобто бази нарахувань, оскільки без цього дефіцит солідарного пенсійного фонду тільки збільшиться. Збільшення ж заробітної плати дасть змогу не лише розраховувати на більшу пенсію із солідарної системи, але і відраховувати у накопичувальну. Але другий і третій рівень пенсійної системи в Україні не зможе добре працювати без відповідного розвитку фінансового ринку та економіки взагалі.

Висновки. На перших етапах еволюції пенсійна система розширювалась завдяки залученню більшого кола учасників. Її структура змінювалась відповідно до економічних факторів та демографічної ситуації. Виокремлені чотири етапи показують розвиток системи пенсійного забезпечення взагалі: від мінімального державного забезпечення, поступового розвитку недержавного у вигляді різноманітних фондів до державного, яке ґрунтується на розподільчих та накопичувальних принципах, з охопленням майже всіх верств населення та системи недержавного пенсійного забезпечення у вигляді пенсійних фондів, банків, страхових компаній. Сучасні реформи більше направлені на структурні зміни у пенсійних системах, оскільки це дозволяє диверсифікувати ризики. Визначальною рисою також є те, що реформування направлене не стільки на забезпечення учасників пенсійної системи, скільки на регулювання державними видатками. На відміну від більш ранніх хвиль реформ, реформи з 2008 року, як правило, не переслідували перехід від солідарних до накопичувальних пенсійних схем. Подальша еволюція структури пенсійного забезпечення буде залежати від результатів проведених реформ та стану економічної та демографічної ситуації взагалі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Болотіна Н.Б. Право соціального захисту: становлення і розвиток в Україні / Н.Б. Болотіна. – К. : Знання, 2005. – С. 60.
2. Гайдар Е. Т. История пенсий: становление и кризис системы социальной защиты в современном мире [Электронный ресурс] / Е. Т. Гайдар // Вестник Европы. – 2003. – № 9, 10. – Режим доступа: <http://magazines.russ.ru/ vestnik/2003/10/gaid2.html>.
3. Роик В. Эволюция пенсионных систем: мировые тенденции и опыт России / В. Роик // Человек и труд. – 2008. – № 8, 9.
4. Якимова Л.П. Еволюція пенсійних систем індустріально розвинених країн: тенденції, закономірності, проблеми / Л.П. Якимова // Проблеми розвитку та трансформаційні механізми становлення ринкової економіки в Україні, її регіонах та на підприємствах: зб. наук. праць / ДонДУУ. — Донецьк: ДонДУУ, 2009. — Т.Х. (Економіка; вип. 138). — С. 46 — 60.
5. Якимова Л.П. Еволюція пенсійних систем: аналіз, моделювання, прогноз : Монографія / Л.П. Якимова // За наук. ред. проф. В.М. Даніча. – Алчевськ : ДонДТУ, 2013. – 358 с.

6. Історичні аспекти розвитку пенсійної системи, передумови та мета створення Пенсійного фонду [Електронний ресурс]: Офіційний веб-сайт Пенсійного фонду України. – Режим доступу :<http://www.pfu.gov.ua>.
7. Ткач О. Й. Уроки пенсійної історії / О. Й. Ткач // Пенсія. – 2005. – № 3, 4. – С. 27–29, 32–34.
8. Система пенсійного забезпечення в Україні. Історичний аспект [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sde.org.ua/pokrova/item/1536-pension-1.html>
9. Пенсии в СССР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pfr.pba.su/Content/Read/52>
10. Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
11. Закон України «Про недержавне пенсійне забезпечення» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
12. The 2015 Pension Adequacy Report: current and future income adequacy in old age in the EU. Volume I & Volume II [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ec.europa.eu>
13. Постанова ВР України «Про порядок введення в дію Закону України «Про пенсійне забезпечення» від 06.12.1991 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>